

Norman C. Tobias, *Żydowskie sumienie Kościoła. Jules Isaac a Drugi Sobór Watykański*, przekład Magdalena Macińska, Wydawnictwo Austeria, Kraków, Buda-
peszt, Syrakuzy 2025, ss. 427.

Kwestia przemian doktrynalnych Kościoła katolickiego w odniesieniu do judaizmu, zwłaszcza w kontekście Deklaracji *Nostra aetate* Soboru Watykańskiego II, od lat stanowi przedmiot żywego zainteresowania zarówno badaczy teologii, jak i historyków idei. Jedną z najważniejszych postaci, które odegrały istotną rolę w inicjowaniu i kształtowaniu nowego podejścia do judaizmu, był francuski historyk Jules Isaac. Właśnie jego postaci oraz jej wpływowi na proces soborowy poświęcona została książka Normana C. Tobiasa. Praca Tobiasa analizuje rozwój myśli J. Isaaca, jego spotkanie z Janem XXIII oraz reakcje Kościoła na jego koncepcje. Autor wykazuje, że wkład J. Isaaca był kluczowy w zmianie nauczania Kościoła o Żydach. Książka stanowi ważny głos w badaniach nad relacjami katolicko-żydowskimi i dialogiem międzyreligijnym. Na wyróżnienie zasługuje bardzo dobry przekład książki przez Magdalenę Macińską.

Celem książki Tobiasa jest ukazanie, w jaki sposób działalność intelektualna i moralna Jules'a Isaaca przyczyniła się do przemiany świadomości Kościoła wobec judaizmu. Autor bada nie tylko samą postać Isaaca, ale także analizuje dynamikę relacji katolicko-żydowskich w XX w., z uwzględnieniem recepcji jego myśli przez środowiska kościelne i teologiczne.

Monografia składa się z 13. rozdziałów, w których przedstawione zostały: biografia Isaaca, analiza jego głównych dzieł (zwłaszcza książki *Jésus et Israël*), przebieg spotkania z Janem XXIII oraz jego konsekwencje, reakcje teologów i Kurii Rzymskiej, prace nad Deklaracją *Nostra aetate*, a także recepcja dziedzictwa Isaaca w późniejszym nauczaniu Kościoła. Tobias udowadnia, że myśl J. Isaaca, choć powstająca poza instytucjonalnymi strukturami Kościoła, miała wpływ na jego wewnętrzną refleksję i doprowadziła do przełomu w postrzeganiu Żydów nie jako „odrzuczonych” lub „bogobójców”, ale jako braci w wierze Abrahama.

Autor opiera się na szerokim zakresie źródeł: archiwaliach watykańskich, korespondencji prywatnej Isaaca, dokumentach soborowych i analizach teologicznych. Dodatkową wartością książki jest jej podwójna perspektywa: Tobias jako prawnik i badacz judaizmu przyjmuje spojrzenie zarówno z wewnątrz, jak i z zewnątrz Kościoła, co pozwala mu uchwycić napięcia i przełomy towarzyszące soborowej reformie.

Praca Tobiasa to ważny głos w debacie nad historią dialogu katolicko-żydowskiego. Po raz pierwszy w sposób tak kompleksowy ukazuje się wpływ jednej osoby świeckiej – niebędącej duchownym ani teologiem – na doktrynalną zmianę stanowiska Kościoła. Isaac jawi się tu jako „sumienie Kościoła”, które zmusza do rachunku sumienia i reformy. Autor przekonująco ukazuje, że bez myśli Isaaca *Nostra aetate* mogłaby nie powstać w znanej nam formie.

Niektóre uproszczenia teologiczne (np. nieprecyzyjne użycie pojęć: objawienie, przymierze, eklezjologia) wynikają zapewne z faktu, że autor nie jest zawodowym teologiem. Mimo to książka zachowuje wysoki poziom metodologiczny i oferuje wiele cennych informacji dla historyków, teologów, religioznawców i praktyków dialogu międzyreligijnego.

Monografia Normana C. Tobiasa, która w wersji angielskiej ukazała się w Nowym Yorku nakładem wydawnictwa Palgrave Macmillan (wyd. II popr.) w 2019 r., to pozycja fundamentalna dla badań nad wpływem myśli żydowskiej na rozwój nauczania Kościoła katolickiego. Zasluguje na uwagę wszystkich zainteresowanych historią Soboru Watykańskiego II, przemianą postawy Kościoła wobec judaizmu oraz rolą jednostki w procesie doktrynalnym. Stanowi doskonały przykład interdyscyplinarnego ujęcia z pogranicza teologii, historii i filozofii religii.

ks. prof. Andrzej P. Perzyński

Urszula Michalak, *Cichy baranek, czyli matka umiera*, Wydawnictwo Muzyczne POLIHYMNIA, Lublin 2025, ss. 106.

PODGLĄDANIE UMIERANIA

Śmierć matki to pierwsza rana,
która nigdy się nie goi.

Związek Literatów Polskich w Lublinie wydał **nowy** (23 z kolei!) **tomik** znanej poetki w habicie, s. Urszuli Michalak, urszulanki szarej. Edycja – jak zawsze u tej Autorki – dopieszczona: wydrukowana na dobrym papierze, z biblijnymi wkładkami, z licznymi zdjęciami (32), ze wzruszającą dedykacją: *Siostram i wszystkim tym, którzy opiekują się starymi rodzicami i osobami chorymi*. Okładka twarda, biała, ze skromnym rysunkiem wodnej klepsydry, symbolizującej przemijanie.

Tytuł tego zbioru, który liczy 60 wierszy, sygnalizuje już na początku **bohatera i temat** refleksji: *Cichy baranek, czyli matka umiera*. A więc wszystkie teksty krążą wokół „cichego baranka”, którym w narracji poetki jest jej umierająca matka, będąca przez ponad trzy lata pod całodobową opieką córki Urszuli, autorki poezji, która sama zdradza w wierszu temat książki: „Napatrzyłam się na Twoje umieranie, Mamuś./ Dzień za dniem./ Godzina za godziną./Lata./ Nie mogę się uwolnić od tego widoku” (s. 4, okładka). W zawartości tomu – oprócz liryki – znalazł się jeszcze pięciostronicowy nekrolog i dodatki informacyjno-reklamowe.

W zasobach literackich znajduje się niemało pięknych **tekstów lirycznych** poświęconych matce. Edukacja szkolna przywołała niektóre: *Do matki* Juliusza Słowackiego, *Matka* ks. Jana Twardowskiego, *Spotkanie z matką* Konstantego I. Gałczyńskiego, *Do matki* Krzysztofa K. Baczyńskiego, *Matka* Kazimierza Wierzyńskiego, *Dom matki* Anny Kamieńskiej, *Matka* Zbigniewa Herberta, *Matce* Jalu Kurka, *Matka odchodzi* Tadeusza Różewicza, *Matka* Wisławy Szymborskiej, *O matce* Adama Zagajewskiego. Z tych jednostkowych, poruszających wierszy, w których do głosu dochodzą wspomnienia autorskie, przebija nostalgia, wyłaniają się dom i bezpieczeństwo, radość, wdzięczność, bezwarunkowa miłość, dobroć, podziw, wartość życia, cierpienie, poświęcenie, pracowitość, troska, tęsknota i żal, smutek i ból.

Liryka zebrana w tomiku *Cichy baranek...* jest inna niż ta wyżej wspomniana. W czym leży ta inność? Pomijając indywidualną wrażliwość i osobisty warsztat poetki, trzeba podkreślić okoliczność i czas powstania tych wierszy (wszystkie są datowane). Otóż oprócz dwóch pierwszych tekstów, które mają charakter historyczno-wspomnieniowy, reszta tomu pisana jest w **czasie rzeczywistym**, tzn. mniej